
Popperova epistemologija i informacijska znanost

Miroslav Tuđman

Zavod za kulturu Hrvatske, Zagreb

Sažetak

Autor razmatra Popperovu teoriju o svijetu objektivnog znanja (Svijet 3) i njegove teze o autonomiji, objektivnosti i neovisnosti (od ljudi) znanja; odnosno, one Popperove epistemologijske postavke na kojima neki teoretičari informacijske znanosti (poput B. C. Brookesa) nastoje utemeljiti informacijsku znanost. Nakon analize Popperovih tekstova obrazlaže se teza da je Popperova teorija o svijetu objektivnog znanja (Svijet 3) nedostatna za određivanje predmeta i područja informacijske znanosti, te da su Popperove filozofijske postavke nedostatne za utemeljivanje informacijske znanosti, iako su relevantne za njezinu metodologiju.

Na pitanje o *teorijskim osnovama* informacijske znanosti, o *autonomnosti* njezina predmeta, o *objektivnosti* njezine spoznaje moguće je odgovoriti samo ako se, na ovaj ili onaj način, obrazlože epistemologijske pretpostavke na kojima se temelji teorija informacijske znanosti. Ta i slična pitanja, dakle, nameću diskusiju o filozofiji informacijske znanosti i njezinim filozofijskim pretpostavkama. No, da li su u teoriji informacijske znanosti ta pitanja već postavljena, ili ih tek treba postaviti? Iz prikaza razvoja teorijskih problema informacijske znanosti i razvoja paradigme informacijske znanosti slijedi da su ta pitanja postavljena barem na dva načina i da je već ponuđen jedan odgovor koji je izazvao dosta žučnu raspravu 1980-ih godina¹.

Problem epistemologijskog i ontologijskog utemeljenja informacijske znanosti prisutan je već u artikulaciji njezine znanstvene paradigme. Iz prikaza razvoja paradigme informacijske znanosti slijedi da su na početku tog razvoja filozofijske pretpostavke bile implicitne, a da se tek pod konac osamdesetih počinju eksplicitno artikulirati. Odnosno, tih godina javlja se grupa autora koji zagovaraju epistemologiju i ontologiju Karla Poppera kao relevantnu osnovu za utemeljivanje i razvoj informacijske znanosti.

Kada smo se bavili prikazom razvoja paradigme informacijske znanosti skicirali smo tu diskusiju i osnovne teze što su tamo iznijete.² Sada ćemo joj se ponovo vratiti, ali ne u kontekstu uloge i relevantnosti te diskusije za razvoj *paradigme* informacijske znanosti, već kao artikulaciji *teorijske osnove* informacijske znanosti. Zato ćemo se vratiti tezama u anglo-saksonskom svijetu vrlo uvaženog teoretika informacijske znanosti B. C. Brookesa i njegovu radu *Osnove informacijske znanosti*³, u kojem on pokušava utemeljiti informa-

1 Taj prikaz dat je u prvom i drugom dijelu našega rada M. Tuđman *Teorija informacijske znanosti*, Informator, Zagreb 1986.

2 Isto, vidi posebno 7. poglavlje.

3 B. C. Brookes: „The foundations of information science. Part I: Philosophical aspects” *J. Inform. Sci.* 2(3–4) 125–133 (1980); „Part II: Quantitative aspects: classes of things and the challenge of human individuality” *J. Inform. Sci.* 2(5) 209–221 (1980); „Part III: Quantitative aspects:

cijsku znanost na filozofijskim postavkama K. Poppera; namjera nam je kritički ispitati relevantnost filozofije Karla Poppera za utemeljivanje informacijske znanosti, jer nam se čini da ni sam Brookes, uključivši i njegove i Popperove zagovornike ni njihovi oponenti nisu domislili sve konzekvencije ponuđenih filozofijskih postavki, odnosno nisu ponudili pravu argumentaciju koja bi mogla nagovoriti na Popperove provokativne teze, ali ni odgovoriti od njih.

Prvo ćemo izložiti one Popperove filozofijske postavke na koje se pozivaju teoretici informacijske znanosti, a potom ćemo razmotriti opravdanost tih koncepcija, kao i njihovu relevantnost za utemeljivanje informacijske znanosti.

Za razliku od tradicionalnog dualizma, koji počiva na razlici između materije i svijesti, i tradicionalnog monizma, koji tu razliku odbacuje, Popperova osnovna postavka je ontološki trijalizam koji omogućava diferencijaciju univerzuma na tri svijeta. Ta su tri svijeta: Svijet 1, svijet fizičkih objekata ili fizičkih stanja (tj. svijet materije i energije); Svijet 2, svijet stanja svijesti ili mentalnih stanja, odnosno subjektivnog ljudskog znanja koje obuhvaća perceptivno iskustvo, čuvstvene procese i procese mišljenja; te Svijet 3. „svijet objektivnih sadržaja misli, posebno znanstvenog i poetskog mišljenja i umjetničkih djela“⁴, dakle, svijet objektivnog znanja⁵, koji se sastoji od kognitivnih entiteta kao objektivnih sadržaja misli.

Treći svijet je ključan za Popperovu ontologiju, pa se zato čini da je i cijela ta teorija o tri svijeta razrađena kako bi Popper mogao „ojačati“ i „razraditi“ argumentaciju za ontologijsko utemeljenje svoje filozofije znanosti – što je zapravo njegova primarna preokupacija. Zato Popper prvenstveno pokušava obrazložiti Svijet 3 i ne bavi se posebno interpretacijama Svijeta 1 i Svijeta 2, i njihovim međusobnim relacijama, osim što inzistira na tome da se oni mogu dovoljno jasno i oštro razlučiti jedan od drugoga.

Prema Popperu treći svijet obuhvaća totalitet znanja: znanstvenog, književnog i umjetničkog. Popper daje prioritet znanstvenom znanju, a ono se ne sastoji samo od teorija, već i od problema, problemskih situacija, kritičkih argumenata i postignutih rješenja – i sve to konstituira Svijet 3. Osnovne su karakteristike Svijeta 3 da je on *objektivan*, *autonoman* i *neovisan o ljudima*. Iako treći svijet nije identičan sa svijetom lingvističkih formi, on se razvija paralelno s argumentativnom funkcijom jezika: treći svijet je nusproizvod (by-product) jezika i raste s razvojem pisanog jezika⁶. Zato Svijet 3 ne postoji samo u glavama ljudi, već je sadržan u zapisima i umjetničkim djelima, razasut po knjižnicama, arhivima, muzejima i galerijama. Taj svijet nije fikcija, već opstoji u stvarnosti i egzistira objektivno: treći svijet je svijet objektivnog znanja; iako je proizvod čovjeka znanje je „potpuno neovisno o bilo čijoj tvrdnji da zna; ono je također neovisno o bilo čijem vjerovanju ili spremnosti na pristanak ili na tvrdnju ili na djelo“⁷. Svijet 3 nije samo objektivan, nego je i njegov ontološki status autonoman, jer on tvori „svoje vlastito autonomno područje“⁸. Treća je bitna karakteristika tog autonomnog i objektivnog svijeta da on transcen-

objective maps and subjective landscapes” *J. Inform. Sci.* 2 (6) 269–275 (1980); „Part IV: Information Science: the changing paradigm” *J. Inform. Sci.* 3 (1) 3–12 (1981).

4 K. R. Popper: *Objective Knowledge*, Oxford University Press, London 1972, str. 106.

5 U originalu „The World of Objective Knowledge“; engleski termin *knowledge* prevodili smo sa *znanje*, premda bi se mogao prevesti i terminom *spoznaja* (tj. „svijet objektivne spoznaje“) kako to čini i A. Vujić („Problem utemeljivanja znanosti u filozofiji Karla Poppera“, *Filozofski fakultet*, Zagreb 1984, doktorska disertacija, str. 107).

6 K. Popper, *Isto*, str. 137.

7 *Isto*, str. 109.

8 *Isto*, str. 118.

dira svoje tvorce: svijet objektivnog znanja zato je nužno *svijet bez subjekta spoznaje*. Znanje ostaje i egzistira kao znanje bez obzira na to da li ga netko spoznaje ili ne („knjiga ostaje knjiga... čak i kad nikad nije čitana”⁹).

Popperova koncepcija Svijeta 3, kao autonomnog i objektivnog svijeta znanja, svijeta koji je sadržan u knjigama i umjetničkim djelima (ali nije poistovjećen s knjigama i umjetničkim djelima) kao da je stvorena za teoriju informacijske znanosti, pa je bilo „logično” i „prirodno” da se preuzme kao njezino polazište. Bertram C. Brookes je to učinio na slijedeći način: „Zadaća informacijske znanosti može se definirati kao istraživanje toga svijeta objektivnog znanja koji je nastavak od, ali različit od, svijeta dokumentacije i bibliotekarstva”¹⁰. Brookes je uvjeren da pomoću Popperove teorije o Svijetu 3, teorije o svijetu objektivnog znanja, informacijska znanost može obrazložiti „pravo” na svoju vlastitu teoriju i svoje vlastite probleme; da teoretičari informacijske znanosti mogu, koristeći se koncepcijom Svijeta 3 kao logičkim načelom, prvi put prikazati svoju djelatnost na drugi, a ne na čisto iskustveni način; ujedno, zahvaljujući tom istom načelu mogu povući granice prema drugim znanstvenicima, i to na slijedeći način: prirodosnanstvenici i tehnolozi istražuju i eksploatiraju Svijet 1, a pohranjuju svoje zapise i artefakte u Svijet 3; znanstvenici iz humanističkih i društvenih znanosti proučavaju Svijet 2 i interakcije Svijeta 2 i Svijeta 1, i također pohranjuju svoje zapise i artefakte u Svijet 3; čisti matematičari proučavaju apstrakcije i njihove relacije unutar Svijeta 3, ali i oni polažu svoje zapise u Svijet 3. Za razliku od prirodnih, društvenih, humanističkih znanosti, „*praktična* (je) zadaća znanstvenika bibliotečne i informacijske znanosti, može se reći, da prikuplja i organiziraju uporabu zapisa Svijeta 3. A *teorijski* zadatak je da proučavaju međuodnose Svijeta 2 i 3, da ih opišu i objasne, ako mogu, i tako pomognu u organizaciji što djelotvornije uporabe *znanja*, prije nego dokumenata”¹¹.

B. C. Brookes svoju teoriju o predmetu i zadaćama informacijske znanosti izvodi pozivajući se na Popperov Svijet 3, svijet objektivnog znanja. Međutim, kritičko ispitivanje Popperove koncepcije Svijeta 3, pokazuje da ta filozofija ne može biti podlogom za utemeljivanje informacijske znanosti, jer ne daje argumente pomoću kojih se može dokazati da je predmet informacijske znanosti autonoman i objektivan, a pristup njegovu proučavanju kritičan. Prema našem mišljenju, Popperova filozofska interpretacija svijeta objektivnog znanja neprihvatljiva je za dijalektičko i povijesno mišljenje; može se vrlo lako prikazati da ta Popperova filozofija, koju on sam naziva „kritički realizam”, nije ni „kritička”, a ni „realizam”, jer ne razabire i ne može objasniti (povijesne) oblike simboličkog iskustva uopće a spoznajnog iskustva posebno, socio-kulturnu utemeljenost i određenost subjekata spoznaje, socijalne i tehnolojske determinante oblika znanja, relacije između znanja i spoznaje itd. No, ne samo da Popperova filozofija nije prihvatljiva s njemu stranih pozicija, već je nekonzistentna i neprihvatljiva i radi vlastite nedorečenosti i nedomišljenosti. To možemo prikazati i slijedećim izvodima iz Popperovih postavki, a da i ne ponavljamo dosad već izrečene kritike na račun Poppera¹².

K. Popper inzistira na autonomiji Svijeta 3: „Ideja *autonomije* je centralna za moju teoriju trećeg svijeta: iako je treći svijet ljudski proizvod, djelo ljudi, on stvara na svoj

9 *Isto*, str. 115.

10 B. C. Brookes „The foundations of information science. Part I ...”, str. 125.

11 *Isto*, str. 128.

12 Sustavni prikaz i kritiku Popperovih teza nedavno je iznio A. Vujić u već citiranoj doktorskoj disertaciji.

način... svoje vlastito područje autonomije.”¹³ Treći je svijet prema Popperu autonoman i neovisan od Svijeta 1 i 2, jer sadrži „objektivne sadržaje misli, posebno znanstvenog i poetskog mišljenja i umjetničkih djela”¹⁴. Međutim, Popper nije u stanju protumačiti kako to „objektivni sadržaji misli” poetskog mišljenja i umjetničkih djela tvore Svijet 3; on to i ne tumači, jer vjerojatno i ne može protumačiti, budući da polazi od teze o razdvajanju „sadržaja misli” od forme i medija u kojem se misao iskazuje. Ta mu pak početna teza pričinjava velike teškoće jer se „sadržaj” umjetničkog djela, jednako kao i „poetskog mišljenja” ne može razlučiti od njegove forme, odnosno od njegova materijalnog nosioca. Kada bi to bilo moguće onda bismo mogli govoriti o glazbi bez tonova, slikarstvu bez boja, kiparstvu bez oblika itd. Za Poppera problem nije nimalo lakši, ako bi na ovaj prigovor odgovorio da je mislio na „sadržaj” iskazan umjetničkim jezikom. U tom pak slučaju zaboravlja se na činjenicu da umjetnički jezik nije replikabilan, između ostalog i zato jer nije moguće (pogotovo kod vizualnih, auditivnih i prostornih objekata) razlučiti njihov „sadržaj” od samog jezika, tj. sadržaj iskazan jezikom vizualnih, auditivnih i prostornih poruka od materijalnog nosioca tih poruka¹⁵. Budući da je to tako, onda bi se Popper morao odlučiti ili da a) „umjetničkim djelima” ne prizna pravo na egzistenciju u Svijetu 3, ili pak b) ako ostaje pri tvrdnji da je „umjetničkim djelima” mjesto u Svijetu 3, onda mora dopustiti da i materijalni objekti ulaze u Svijet 3 (što dakako ruši njegovu teoriju o razdiobi univerzuma na tri svijeta). Drugim riječima, u prvom bi slučaju morao odustati od ideje o objektivnosti Svijeta 3, a u drugom slučaju od ideje o autonomiji Svijeta 3.

Kada bismo zanemarili postavljeni prigovor i kada bismo ostali pri uvjerenju da sadržaj iskazan umjetničkim jezikom obitava u Svijetu 3, i dalje ostaje niz teškoća za razumijevanje te teorije. Naime, Popper razlikuje četiri funkcije jezika: 1) funkciju samoizražavanja, 2) funkciju signaliziranja, 3) deskriptivnu funkciju i 4) argumentativnu funkciju. Za prve dvije funkcije tvrdi da su to „niže funkcije jezika” i da su zajedničke i životinjskim i ljudskim jezicima, a tek su druge dvije funkcije one „više”, kojima se može opisati i argumentirati *istina*; doduše, svaka viša funkcija pretpostavlja postojanje nižih jezičnih funkcija, ali sve su podređene „regulativnoj i evaluativnoj ideji” prikazivanja *istinitih* sadržaja. Kako je znanost onaj pravi oblik prikazivanja istinitih sadržaja, odnosno istina, to „autonomni svijet viših funkcija jezika postaje svijet znanosti”¹⁶; odnosno, svijet objektivnog znanja je svijet *znanstvenih* spoznaja, jer oba, po Popperu, tvore nagadajuće teorije (conjectural theories), otvoreni problemi, problemske situacije i argumenti. Drugim riječima, karakteristike objektivnog svijeta znanja iste su kao i karakteristike svijeta znanstvenih spoznaja ili znanstvenog znanja.¹⁷ Kako Popper doista poistovjećuje svijet objektivnog znanja i svijet znanstvenog znanja, postavlja se pitanje kakva je pozicija i funkcija „poetskog mišljenja i umjetničkih djela” u tom Svijetu 3. Prema Popperu, koji se ne upušta u ova za njega vrlo nepovoljna izvođenja teza koje sam zastupa, sadržaj „poetskog mišljenja i umjetničkih djela” mogao bi biti: 1) tek *deskripcija*, ostvarena deskriptivnom funkcijom jezika – koja se ne može uzdignuti na razinu „sistematskog racio-

13 K. Popper, *isto*, str. 118, potcrtano u originalu.

14 *Isto*, str. 106, potcrtano u originalu.

15 Analizu odnosa između znaka i nosioca znaka prikazali smo u radu M. Tuđman *Struktura kulturne informacije*, Zavod za kulturu Hrvatske, Zagreb 1983; argumentaciju iznijetu u tom radu nećemo ovdje ponavljati.

16 K. Popper, *isto*, str. 119–121.

17 *Isto*, str. 121–122.

nalnog kritičizma"¹⁸, budući da ne sadrži *argumentaciju* o deskripciji sa stajališta istine; ili 2) neka *forma* znanstvenog mišljenja (kojoj također nedostaje osnovno svojstvo znanstvene spoznaje: argumentirano, kritičko mišljenje). U oba slučaja, bilo da se sadržaj umjetničkog mišljenja svodi na deskripciju, ili pak na (rudimentarnu) formu znanstvene spoznaje, taj je sadržaj ne-znanstven, jer je iskazan deskriptivnim, a ne argumentativnim jezikom, i zato je od drugorazrednog značenja u Svijetu 3 te u tom svijetu može biti vrednovan tek iza posljednje (a to znači i najnekritičnije) znanstvene teorije. Ova konstatacija slijedi iz Popperovih teza, iako je sam Popper ne može dozvoliti jer ne samo da narušava njegovu teoriju o „svijetu objektivnog znanja“ već i njegovu teoriju o rastu znanja.

Popper se često poziva na svoje „standardne argumente“ o, kako sam kaže, „više ili manje“ neovisnoj opstojnosti trećeg svijeta. Ti „standardni argumenti“ izvedeni su iz misaonih eksperimenata na slijedeći način: kad bi bili razoreni svi strojevi i oruđa (Svijet 1), kao i naše subjektivno znanje, uključujući i subjektivno znanje o strojevima i oruđima te načinima kako ih koristimo (Svijet 2), ali bi „preživjele knjižnice i naša sposobnost da se njima služimo“ (Svijet 3), nakon mnogo patnji „naš svijet mogao bi ponovo oživjeti“. Naprotiv, kada bi bili razoreni ne samo Svijet 1 i Svijet 2, već i knjižnice (Svijet 3) – iako ne i naša sposobnost da se njima služimo – naša bi civilizacija, prema Popperu, nestala bez mogućnosti da se obnovi za mnogo milenija jer bi „naša sposobnost učenja iz knjiga bila beskorisna“.¹⁹

Uloga je knjižnica u ovom eksperimentu presudna, pa takvo povezivanje sudbine ljudske civilizacije s knjižnicama nije moglo ostaviti ravnodušnima ni bibliotekare ni informacijske stručnjake. Međutim, oni bi morali zaboraviti mnogo toga iz povijesti knjige i knjižnica ako bi željeli prihvatiti ovaj eksperiment. Naime, zanemarimo li ostale proturječnosti iz toga eksperimenta²⁰, ne slijedi nužno da bi se čovječanstvo koristilo knjižnicama čak i kad bi one ostale netaknute u potpuno razorenom svijetu. Ako bi svijet, prema scenariju toga eksperimenta, bio razoren ratnim (planetarnim ili interpaletarnim) razaranjem, ili pak zbog nekontrolirane uporabe znanosti i tehnologije (ekološka zagađivanja, prekomjerne eksploatacije prirodnih potencijala i sl.) – spoznaja o ulozi i doprinosu znanosti i tehnike razaranju civilizacije imala bi na preživjele takav učinak da se knjižnice najvjerojatnije ne bi koristile kao osnovni izvor za rekonstrukciju razorenog svijeta. Dvije grupe razloga upućuju na ovaj zaključak. U prvom slučaju, takva bi sudbina zadesila knjižnice zbog spoznaje da one sadrže znanja koja su omogućila ili dovela do razaranja svijeta, pa bi se preživjeli na iracionalan način (uništavanjem knjižnica) osigurali da ne dođe do ponovnog razaranja i uništavanja svijeta. Ali ta bi sudbina zadesila knjižnice i u drugom slučaju, tj. i prema vlastitim Popperovim postavkama o rastu znanja. To bismo mogli argumentirati izvodom iz slijedećih Popperovih postavki: knjižnice sadrže objektivna znanja, rezultate znanstvenih teorija i spoznaja; rast znanstvenih spoznaja zbiva se metodom pokušaja i pogrešaka i može se prikazati formulom:

$$P1 \longrightarrow TT \longrightarrow EE \longrightarrow P2$$

¹⁸ Isto, str. 121.

¹⁹ Isto, str. 107-108.

²⁰ Na primjer, „sposobnost učenja“ Popper u ovom eksperimentu locira u Svijet 3, kao da je ta sposobnost karakteristika objektivnog znanja, a ne subjektivnog znanja (Svijet 2), pa time proturječi vlastitim postavkama; također je problematična Popperova teza – koja je implicitno prisutna u opisanom eksperimentu – da se svo znanje može pohraniti u knjižnice.

Dakle, od problemskih situacija (P1), uspostavljanja tentativnih teorija (TT), eliminacije pogrešaka (EE) do rješenja starog, ali i uspostavljanja novog problema (P2). Rast znanosti se prema ovoj Popperovoj teoriji zasniva na tezi o mogućnosti i nužnosti empirijske opovrgljivosti znanstvenih hipoteza; primarno, za Poppera, određenje znanosti ne sastoji se u *verifikaciji* znanstvenih tvrdnji, jer je sama ta verifikacija logički nemoguća, već u mogućnosti njihove *falsifikacije* – opovrgavanja. Ako ove postavke primijenimo na Popperov eksperiment (u kojem su vrijednosti P1 = opstanak čovječanstva, TT = znanost, EE = eliminacija pojedinih znanstvenih teorija, P2 = razaranje Svijeta 1 i 2), onda prema njegovoj formuli o rastu znanja slijedi da je P2 (tj. razaranje Svjetova 1 i 2, do čega je došlo uz sudjelovanje i krivicu znanosti) dokaz za empirijsko opovrgavanje ne pojedinih znanstvenih postavki ili hipoteza (u eksperimentu se operira s totalnim uništavanjem civilizacije, za što ne može odgovarati teorija, već su odgovorni kompletni programi znanstvenih istraživanja), već znanosti i znanstvenih spoznaja uopće, odnosno ukupne sume znanstvenih teorija i spoznaja. Zato je mnogo „logičniji” zaključak da se u novom ciklusu rješavanja problema neće krenuti od nove tentativne teorije, već će se odbaciti znanost kao način rješavanja problema.

Mimo pak Popperove logike mišljenja, njegov intelektualni eksperiment i „standardni argument” o postojanju Svijeta 3 i teze da će knjižnice omogućiti rekonstrukciju uništene civilizacije, po našem su mišljenju neprihvatljivi, budući da smatramo da se razvitak znanosti ne može razmatrati isključivo u kategorijama logičke prirode i izvan njezinih socijalnih i psiholoških determinanti. To znači da će, i u situaciji definiranoj Popperovim eksperimentom, društvo ili čovječanstvo koje je preživjelo uništavanje, postaviti takav sistem vrijednosti koji neće dozvoliti da se razviju ona znanja i tehnologije koji su već jednom doveli do razaranja svijeta. Zato bi u mnogo većoj mjeri nego što je to slučaj danas u razorenom svijetu postojala kontrola nad korištenjem knjižnica kao i kontrola (selekcija) primjene (po)novu otkrivenih znanja.

Želimo naglasiti da je organizacija znanstveno-istraživačkog rada uvijek u relaciji sa sistemom društvenih vrijednosti i društvenih interesa te da se ta veza artikulira znanstvenom paradigmatom. Zato je znanstveni razvoj i potican ali i limitiran društvenim i kulturnim vrijednostima svake zajednice; u (zamišljenom) slučaju društva traumatiziranog razaranja svijeta te bi socijalne i psihološke determinante djelovale prije kao barijera nego kao poticaj za razvoj znanosti²¹.

Ne samo da „standardni argumenti” o opstojnosti svijeta objektivnog znanja ne mogu biti podržani dokazima iz povijesti knjige i knjižnica nego se ni Popperova teorija o rastu znanja ne može primijeniti u bibliotekarstvu i informacijskoj znanosti. Naime, ova Popperova teorija zasniva se na dvije postavke, od kojih prva privlači, a druga odbija bibliotekare i informacijske stručnjake: prva je postavka o progresivnom rastu znanja, a druga je nepriznavanje ideje o razvoju znanosti.

Popperovo osporavanje ideje o razvoju znanosti slijedi iz njegova osporavanja vrijednosti determinanti znanosti (povijesnih, socijalnih, psiholoških) budući da on vjeruje da povijesne, sociološke i psihološke interpretacije znanosti nužno vode u psihologizam, so-

21 To znači da opstanak knjižnica (u zamišljenom eksperimentu) ne bi ništa pridonio bržem, boljem ili sigurnijem razvoju čovječanstva. Svijet bi se razvijao onim tempom i u mjeri u kojoj bi interesi dominantnih i vladajućih grupa bili usmjereni k razvoju, a ne prema logičkom kriteriju raspoloživih potencijala u knjižnicama što su preživjele razaranja. Ili, fondovi tih knjižnica koristili bi se s istom sviješću i odgovornošću kao što se i mi koristimo spoznajama i istinama što ih sadrže knjige i zapisi davno izumrlih kultura i civilizacija.

ciologizam i historicizam. Zato Popper zasniva jednu logičku teoriju znanosti, nazivajući taj pristup, koji je lišen svih povijesnih, socijalnih i vrijednosnih odrednica, „kritičkim realizmom“.

Teoriju o rastu znanja Popper prikazuje formulom

$$P1 \longrightarrow TT \longrightarrow EE \longrightarrow P2$$

koja bi trebala pojasniti rast i razvoj znanja, ali koju mi u najboljem slučaju možemo nazvati *graničnom teorijom* rasta znanja, jer interpretira tek promjene na istraživačkoj fronti, tj. promjene granica pojedinih teorija i njihova dometa a da struktura i organizacija cjelokupne znanstveno-istraživačke djelatnosti nije upitana i promišljena.

Strukturu i organizaciju znanstveno-istraživačke djelatnosti Popper nije u stanju doisliti sa stajališta teorije koju zastupa jer negira vrijednosne determinante znanosti. To mu, pak, onemogućava da uspostavi i opiše (kako bi on želio „kritički“ i „realistički“) relacije između znanosti i društva. Prema suvremenim teorijama o znanstvenom razvoju, relacije između znanosti i društva artikuliraju se kroz znanstvenu paradigmu. Budući da Popper odbacuje ideju o znanstvenim paradigmama kao hipotetskom konstruktumu za tumačenje znanstvenog razvoja, on nije u mogućnosti opisati i objasniti ulogu tentativnih teorija (TT) ni unutar znanosti (za konsolidaciju znanstvenih spoznaja i teorija), ni prema društvu (konsolidaciju znanstvene prakse). Zato se njegova formula o rastu znanja odnosi na *pojedinačne*, granične primjere, a ne na znanstveno-istraživačke djelatnosti u cjelini. Popperova teorija o *rastu* znanja je teorija o pomicanju granica (teorijske) spoznaje, ali nije u stanju znanstvenu spoznaju povezati u koherentni i konzistentni teorijski sustav.

Tako je samo privid da se K. Popper zalaže za jedan radikalni i kritički stav u znanosti i da proučava znanost kao „permanentnu revoluciju“. Da je njegovo zalaganje za „permanentnu revoluciju“ tek zahvaćanje površinskog sloja problematike rasta znanja i razvoja znanosti, dade se razabrati i iz činjenice da on ne očekuje i ne zagovara tezu da znanost bude revolucionarna snaga društvene promjene. Naime, kad govori o društvenim promjenama on zagovara liberalističke teze o promjenama korak po korak, o postupnom popravljivanju društva „komad po komad“, dakle, bez radikalnih zaokreta i promjena, bez „permanentnih revolucija“, bez presudne uloge znanosti i bez društvenih promjena prema mjeri znanstvenih spoznaja. U tom kontekstu i njegova teorija o svijetu objektivnog znanja „bez subjekta spoznaje“ nije izvedena samo sukladno njegovim logičkim postavkama, nego i sukladno njegovom društvenom svjetonazoru: na društvenom planu Popperov svijet objektivnog znanja prepoznamo kao *svijet bez povijesnog subjekta*. Popperu se, međutim, mora priznati da je njegova teorija o rastu znanja konzekventno izvedena jer je svoje polazište unaprijed ogolio i razlučio od svih socijalnih, psiholoških i povijesnih determinanti. No, i Popper isto tako mora priznati da njegova teorija nije dostatna za interpretaciju različitih *formi znanja i znanstvene prakse*, kao ni različitih odnosa i iskustava prema svijetu i u svijetu, tj. za interpretaciju različitih povijesnih iskustava i različitih odnosa povijesnih subjekata prema svijetu i u svijetu.

Iz navedenih razloga epistemologija Karla Poppera nije prihvatljivo polazište za utemeljivanje informacijske znanosti. Unatoč tome ona je ipak atraktivna i privlačna teoreticima informacijske znanosti jer zagovara tri načela: a) objektivnost, b) autonomiju i c) kritičnost, koja su doista relevantna za razvoj informacijske znanosti. Na žalost, Popperova je epistemologija atraktivna samo po naznakama svojeg sadržaja, ali ne i po ponudjenim tezama i teorijama; jer, umjesto *objektivnosti svijeta znanja* ona nudi *objektivnost znanja* ili *reificirani svijet znanja*, umjesto *autonomije* jednu *graničnu teoriju* rasta znanja, a umjesto *kritike* jedan redukcionistički model znanosti koji nije u mogućnosti (osim logičkih)

promisliti i domisliti povijesne, socijalne i filozofijske karakteristike i odrednice znanosti i znanstvene paradigme. Zato Popperova epistemologija ne konstituira i ne određuje predmet informacijske znanosti; njegova teorija o Svijetu 3 nije deskripcija rasta objektivnog znanja. Popper bi samo želio da znanstvenici prilažu svoje radove „rastu objektivnog znanja kao što zidari grade katedralu”²². Iz njegove epistemologije slijedi da je Svijet 3 korpus opovrgljivih (istinitih i lažnih) teorija, dakle međusobno suprotnih teorija, koje nisu složene u neki konzistentni sustav znanja (ni prema kojem kriteriju); zato kognitivne jedinice Popperova Svijeta 3 ne grade neku „katedralu” (već eventualno „Kulu babilonsku”) – jer su samo grada porazbacana na gradilišta znanstvene spoznaje.

Sa stajališta informacijske znanosti Karl Popper nije uspio u onome što je želio postići, ali njegov rad može biti od pomoći u onome što nije planirao postići. Mišljenja smo da ono što je za Poppera bila isprva samo metafora, a potom se razvilo u teoriju o Svijetu 3, nije dostatno za utemeljivanje *predmeta* informacijske znanosti, ali da su njegove teze poticajne za razvoj *metodologije* informacijske znanosti. Na žalost, zagovornici i protivnici Popperova Svijeta 2 raspravljaju i sukobljavaju se oko ideje o „svijetu objektivnog znanja” kao mogućem *predmetu* informacijske znanosti a da se nisu čestito upitali o *metodologijskim implikacijama* Popperove epistemologije za informacijsku znanost.

Miroslav Tudman

POPPER'S EPISTEMOLOGY AND INFORMATION SCIENCE

Summary

The author examines Popper's theory of the world of objective knowledge (World 3) and his theses on the autonomy, objectivity, and independence (from people) of knowledge, i.e. those epistemological propositions of Popper's that some theoreticians of information science (like B.C. Brookes) are trying to use as a foundation for information science. The analysis of Popper's texts is followed by a theses that argues that Popper's theory of the world of objective knowledge (World 3) appears to be insufficient to determine the subject and the field of information science and that Popper's philosophical propositions appear to be insufficient for a foundation of information science, although they are relevant to their methodology.